

УДК 343.137.9

Вікторія Василівна РОЖНОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРО УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Тематика встановлення кримінально-процесуальної форми загалом, і її диференціації зокрема, не втрачає своєї актуальності протягом усього періоду реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства. Свого часу, в межах реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України (2008 р.) [1] та під час розробки проекту Кримінального процесуального кодексу України (реєстр. № 9700, 2012 р.) до тексту кримінального процесуального закону була закладена концепція поділу досудового розслідування за формою на: досудове слідство у справах про злочини та дізнання у справах про кримінальні проступки (п. 2 розділу 2 Концепції).

З цією метою у тексті КПК України (2012 р.) була передбачена, зокрема глава 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків», що встановлювала диференціацію процесуальної форми досудового розслідування у формі дізнання і мала б «забезпечити ефективний та оперативний розгляд кримінальних справ» [2].

Водночас, відомим є те, що будь-яке реформування має бути прогнозованим, не відірваним від реальності, при цьому процес правозастосування завжди виявляє нові проблеми, існування яких подекуди важко передбачити.

Незважаючи на те, що до цього часу (через шість років після набрання чинності КПК України 2012 р.), норми глави 25 КПК України так і не зазнали своєї реалізації в межах правозастосовної діяльності, здійснюються спроби удосконалення нормативного регулювання особливостей досудового розслідування кримінальних проступків.

Хоча, як зауважує О.А. Лейба, процес констатації дефектності того чи іншого об'єкта в багатьох випадках відбувається не на підставі аналізу самого об'єкта (хоча такий шлях також можливий), а враховуючи ті негативні наслідки, які відповідним дефектом викликані. Процес реалізації закону починається не з моменту прийняття закону, а саме з моменту його застосування на практиці, адже лише реально діючий закон може служити базою впорядкування суспільних відносин [3].

Не заперечуючи загалом актуальну необхідність ухвалення закону, який би забезпечив матеріальну основу й закріпив процесуальний порядок диференціації кримінально-процесуальної форми у напрямі спрощення досудового розслідування та судового розгляду окремих категорій кримінальних правопорушень, приділимо увагу тексту проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень (реєстр. № 7279-д від 20.04.2018) у редакції від 22.10.2018, що підготовлений до другого читання у Верховній Раді України [4].

Цим законопроектом запропоновано внесення змін, зокрема й до КПК України, в частині, що стосується особливостей досудового розслідування у формі дізнання кримінальних проступків, перелік яких визначений у змінах до Кримінального кодексу України (в редакції цього ж проекту), а також особливостей судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків.

Вказаний законопроект зазнав чимало критики, у тому числі й від Головного науково-експертного управління та Головного юридичного управління Верховної Ради України [4]. Поряд із цим, ознайомлення із текстом законопроекту, що підготовлений до другого читання у Верховній Раді України, дає підстави для додаткових роздумів і критичних висновків.

Так, аналіз відповідних засвідчує, що дізнання здійснюватимуть підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів названих у цих нормах органів. Таким чином, дізнавач – це і посада у визначених законопроектом органах (у ст. 38), і процесуальний статус, якого набуватиме посадова особа для проведення дізнання.

Отже, виникає питання створення штатних підрозділів дізнання, зокрема, в органах Національної поліції, слідчі підрозділи якої, як відомо, сьогодні здійснюють досудове розслідування більше 90% від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Виникає питання, чи будуть штатні дізнавачі утворені з числа нині діючих слідчих, чи будуть передбачені додаткові штатні посади? Зважаючи на те, що реальне сучасне навантаження на слідчого Національної поліції досягає 300-500-800 кримінальних проваджень, виокремлення штатних посад дізнавачів із числа штатних посад слідчих не є бажаним. Водночас, запровадження додаткових штатних посад в органах досудового розслідування потребуватиме додаткових витрат з Державного бюджету України (всупереч положенню про фінансово-економічне обґрунтування, що викладене у Пояснювальній записці до законопроекту).

У п. 1 ч. 1 ст. 219 законопроекту визначені доволі стислі строки закінчення досудового розслідування – «протягом сімдесяти двох годин з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу».

Не зрозуміло, чим обумовлені такі занадто стислі строки проведення і закінчення дізнання... Чи буде реальна можливість дотримуватись цих строків?

Окрім того, момент повідомлення особі про підозру позначається конкретним днем, а не годинами. Виходячи з цього, правильно (тобто з урахуванням вимог ст. 115 КПК України) обчислити запропонований 72-годинний строк закінчення досудового розслідування виявиться проблематичним.

Серед іншого звертають на себе увагу й намагання авторів законопроекту встановити особливості не лише безпосередньо процедури досудового розслідування у формі дізнання та судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків, а й змінити загальні положення кримінального провадження, основні поняття кримінального процесуального права.

Такого висновку можна дійти з аналізу, зокрема, ст. 298-1 законопроекту, якою встановлюється розширений перелік процесуальних джерел доказів (у порівнянні зі ст. 84 КПК України).

Такий підхід обумовлює виникнення низки запитань, відповідей на які немає ні у тексті законопроекту, ні у супровідних до нього документах: невже докази, що збираються під час досудового слідства, за своєю правовою природою є іншими, ніж докази, що збиратимуться під час здійснення дізнання? Невже допустимість доказів (зокрема, в питанні законності їх процесуального джерела) повинна вирішуватись по-різному при проведенні досудового слідства та при проведенні дізнання? Невже те, що не визнається джерелом доказів при проведенні досудового слідства має визнаватись джерелом доказів при проведенні дізнання?

Виникає питання й щодо форми та змісту повноваження слідчого судді *погоджувати використання* таких процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні щодо злочину (абз. 2 ч. 1 ст. 298-1 законопроекту).

Варто вказати і на те, що усі запропоновані у ст. 298-1 процесуальні джерела доказів, зокрема пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, цілком можуть використовуватись (і використовуються сьогодні) у доказуванні як класичне джерело доказів «документи».

У ст. 298-2 автори законопроекту доволі некоректно позначають затримання особи, яка вже нібито визнана такою, що вчинила кримінальний проступок...

Як відомо, дія презумпції невинуватості обумовлює те, що навіть коли особу застали безпосередньо під час вчинення кримінального правопорушення або відразу після цього, цей факт не надає особі статус такої, що вчинила кримінальний правопорушення.

До прикладу, у ст. 208 КПК України йдеться про затримання особи, *підозрюваної* у вчиненні злочину.

Аналіз лише деяких положень розглядуваного законопроекту, на жаль, вкотре засвідчує сумну загальну тенденцію до здійснення законотворчої діяльності без урахування системних проблем методологічного, правового та організаційного характеру, відсутність системного підходу до окремих напрямів реформування з урахуванням не лише суто правових, процесуальних аспектів, а й організаційних.

Список бібліографічних посилань: 1. Концепція реформування кримінальної юстиції України : затв. указом Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311. *Офіційний вісник України*. 2008. № 27. Ст. 838. 2. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України від 13.01.2012 р. № 9700 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=42312&pf35401=2119> (дата звернення: 19.11.2018). 3. Лейба О. А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 216 с. 4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень (текст законопроекту до другого читання від 22.10.2018) // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 19.11.2018).

Одержано 19.11.2018

УДК 343.132

Оксана Юріївна ХАБЛО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Тимчасовий доступ до речей і документів – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (ч. 1 ст. 159 Кримінального процесуального кодексу України) (далі – КПК) [1].

Саме цей захід забезпечення кримінального провадження найчастіше застосовується під час кримінального провадження. Зокрема – це тимчасовий доступ до інформації, наявної у операторів телекомунікаційних мереж (про зв'язок, абонента, отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання). Тому порядок здійснення тимчасового доступу до речей і документів має детально та однозначно регулюватися кримінальним процесуальним законодавством.

Втім, аналіз норм КПК свідчить, що законодавча регламентація тимчасового доступу до речей і документів має суттєві недоліки. Зокрема, не визначено строк розгляду відповідного клопотання, потерпілий не наділений правом звернення з клопотанням до слідчого судді, суду, не передбачено можливості повернення клопотання на доопрацювання в разі його невідповідності вимогам КПК, не визначено наслідки неявки в судові засідання сторони кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, немає конкретики щодо строків виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів. Така законодавча регламентація зумовлює різні підходи слідчих, прокурорів та слідчих суддів до вирішення одних і тих самих питань застосування тимчасового доступу до речей та документів.

Так, звертатися з клопотанням про тимчасовий доступ до речей та документів до слідчого судді, суду можуть сторони кримінального провадження. З боку обвинувачення – це